

Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi Modeli*

Mustafa ÇAKIR**

GİRİŞ

Çeviri insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Yıllar boyunca farklı dilleri konuşan toplumlar arasında iletişim aracı olarak etkin bir rol oynamış, kimi zaman bir sanat kimi zaman da bir bilim dalı olarak görülmüştür. Ancak son on yılda dilbilimin bir dalı olan söylem çözümlemesi veya metindilbilim diye adlandırılan dil olgusuna işlevsel bir iletişim aracı olarak bakan branşın gelişmesi, çeviri bilim dalına da olumlu katkılarda bulunmuştur (Durmuşoğlu, 1987: 60).

Çeviri eğitimi/öğretimi ussal bilişsel (ve bir parça da duyuşsal) bir süreçtir ve esaslı bir eğitim süreci iyi bir çevirinin gerektirdiği zorunlulukları yenmede yardımcı olabilir. Özellikle yazın çevirisinde, kapsamlı bir yorum işlemi gerekli kılan çeviride doğru yoruma ulaşabilmek, kaynak dil ve erek dil arasında eşdeğerliği sağlayabilmek, ancak dilbilimden, anlam bilimden gereğince yararlanmakla olur (Cemal, 1978: 46).

Anlam boyutu yalnızca anlamın dilin unsurları olan biçim, dilbilgisi ve anlamın gıysisi olan sözcükler açısından değil; anlamın taşıdığı anlamlar, anlamın soyut anlamının irdelenmesi biçiminde çevrilmezlik konusunu da şekillendirmektedir (Karayazıcı, 1992: 268).

---

* *Bu çalışmada yazın çevirisi ders programının oluşturulması ve yazın çevirisi bilim dalının ayrı bir bilim dalı olarak desenlenmesi Ahmet Cemal'in katkılarıyla olmuştur. Kendilerine bu katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.*

** *Yard. Doç. Dr.; Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.*

Bu ise her toplumun kendine özgü bir yaşayış, bir düşünce tarzı, bir uygarlık geçmişi olmasından kaynaklanır (Boztaş, 1992: 252). Dil dediğimiz olgu, toplumlarda bu ortam içinde gelişir, işlevini yerine getirir. Bu nedenle de değişik kültürler, değişik düşünce ve duygulara sahip kişiler yaratırlar. Bu bağlamda dil, belli bir kültür ve uygarlık çerçevesinde, belli bir toplumsal ortamda işlevini yerine getirir, bu etkenlerle yoğrulur, sürekli olarak kültürel ve toplumsal olaylardan kaynaklanan kalıplar sunar (Vardar, 1990: 99). Bu kalıpların olduğu yerde de çeviri ve eşdeğerlilikten söz ederken, dil yerine metin eşdeğerliğinden söz etmek ve dilbilimin bilgi kuramından ödünçlediği artıklık kuramını da gözden irak tutmamak gerekir (Bkz. Kocaman, 1992: 31).

1. Çeviri Eğitiminin Bugünkü Konumu

Ülkemizde Hacettepe Üniversitesi (1984-1985 öğretim yılından itibaren) ile Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda (1983-1984 öğretim yılından itibaren) tercümanlık, mütercimlik eğitimi lisans düzeyinde verilmektedir. Son iki yıldan bu yana da Yıldız Üniversitesi'nde Fransızca tercümanlık mütercimlik eğitimi verilmektedir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ile Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültelerinde de bu yönde bir eğitim vermenin hazırlıkları sürdürülmektedir. Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ise mevcut Alman fitolojisi programları içinde çeviri ağırlıklı bir eğitim vermek üzere program geliştirmektedir.

Türkiye dışındaki ülkelerin koşullarında, altı ay gibi kısa süreli kurslardan başlayıp, iki yıllık önlisans ve dört yıllık lisans düzeylerine kadar değişen bir çeviri eğitimi verilmektedir. Bu okullarda, eğitim süreleri ne olursa olsun, ortaöğrenimini tamamlamış, bir ya da birkaç dili iyi bilen öğrenciler okumaktadırlar.

Ülkemizdeki uygulamalar ise yurt dışındaki sistemlerin özellikle Anglo-Amerikan sistemlerin ülkemiz koşullarına uyarlanması şeklinde olmaktadır. Özellikle Boğaziçi Üniversitesi'nde gösterilen iyi niyetli çabalar ve uygulanan eğitim modeli ülkemizde benimsenen bir model olarak görülmektedir. Bu çalışmada önerilen modelle yabancı eğitim modellerinin ülkemiz koşullarına doğrudan uyarlanması değil, ülkemiz koşullarına göre bir çeviri eğitimi modeli oluşturma çabası güdülmektedir.

2. Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi

Çevirmen eğitimi söz konusu olduğunda bireylerin, yabancı dil bilme gibi çok temel/genel bir amaçtan öte, belirli bir iletişim amacına yönelik olarak; dilbilgisi kurallarının ötesinde dilin işlevsel ve iletişimsel kullanımına dayanan bir dil bilgisine gereksinim duydukları gözlemlenmektedir (Bkz. Erden, 1992: 264).

Özellikle, ülkemiz koşullarında, devlet sektöründe, ya da özel sektörde

yoğun biçimde duyulan yabancı dil bilen eleman eksikliği, temel dil becerilerinin kazanılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan çevirmen eksikliğin giderilmesi için de orada o an için bulunabilen yabancı dil bilen kişiler çevirmenlik yapmak durumunda kalmakta ve bu durum arzu edilmeyen pek çok sonuçları beraberinde getirmektedir.

Herşeyden önce temel çeviri eğitimi almış insanların kendi başlarına yordamlayarak üstesinden gelmek zorunda oldukları çeviri sorunları daha az olacaktır. Bu nedenle çevirmen eğitiminin verileceği beş yıllık özel programlara gereksinim duyulmaktadır. Bu eğitime "Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi" adı verilebilir ve bu ad, ülkemizde "Tercümanlık-Mütercimlik" adıyla bilinen ve artık Öztürkçe karşılığını bulmak durumundaki eğitim programının yerine kullanılabilir.

3. Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi

Kuramsal ve uygulamalı çeviri eğitimi üniversitelerimizde bağımsız birer bölüm olarak kurulmalı, Almanca, Fransızca, İngilizce vd. ile kendi alt birimlerini (anabilim dallarıyla) oluşturarak bağımsız birer program haline getirilmelidir. Her bir alt birim (anabilim dalları) de kendi içinde uzmanlık dallarına (bilim dallarına) ayrılmalıdır.

Kuramsal ve uygulamalı çeviri eğitiminin temel ilkesi; öğrencilerin öncelikle Türkçeyi sonra da öğrenim gördüğü alanın dilini çok iyi kullanabilmesi ve bir ikinci yabancı dili de okuduğunu anlayacak düzeyde öğrenmelerini sağlamak; çeviri kuramlarını ve tekniğini uygulamalı olarak öğretmek; değişik alanlardan derslerle öğrenciye geniş bir kültürel arkaplan hazırlamak olmalıdır.

Bunların başarılabilmesi için eğitim programlarında bazı temel ilkelere uyulması gerekir. Bunlardan bir kısmı şunlar olabilir:

1. Kurulması, istenilen bölüme az sayıda öğrencinin ÖSS sınavı sonucuna göre önkayıt ile yabancı dil ve iletişim becerilerinin ölçüldüğü, yazılı ve sözlü bir sınav sonucunda alınması gerekir.

2. Öğrenim süresi, bir yılı hazırlık olmak üzere toplam beş yıldan oluşmalıdır. Hazırlık sınıfında yoğun bir yabancı dil eğitimi programı uygulanmalıdır. Öğrenime hazır olmayan öğrenciler hazırlık sınıfında bir yıl daha yabancı dil eğitimi almalı, buna rağmen çeviri eğitimi alamayacak formasyonda bulunanların kurumla ilişkilerinin kesilebilmesi gerekir. Böylece gerek öğrenci ve gerekse öğretim kurumu açısından zaman ve kaynak israfının önüne geçilebilir.

3. Başarılı bulunan öğrenciler, bir yıllık hazırlık sınıfından sonra iki yıl süren ve *temel çeviri eğitimi* adı verilecek bir eğitim sürecinden geçirilmelidir (Burada uygulanacak eğitim programı için bkz. Ek. 1). İki yıl süren temel çeviri eğitiminden sonra da öğrenciler kendi uzmanlık alanlarına göre *yazın çevirisi bi-*

lim dalı, uzmanlık dilleri (tıp, ekonomi, hukuk vd.) yazılı çeviri bilim dalı ile eşzamanlı ve artzamanlı çeviri (konferans çevirmenliği) bilim dallarına göre ayrılmalıdır (Bkz. Ek. 2). Bu ayırım ise, **uzmanlık alanı yeterlik sınavı** ile yapılmalıdır. Öğrenciler bu sınavda alacakları sonuca göre uzmanlık alanlarına yönlendirileceklerdir.

Bu sınav sonucuna göre belirtilen alanlardan her hangi birinde başarılı olamayacağı anlaşılan ya da kendi isteğiyle öğrenimine devam etmek istemeyen, iki yıllık önlisans diplomasıyla kurumdan ayrılabilmesi ve kamu ya da özel sektöre ait iş alanlarında *yabancı dil bilen ara eleman* olarak çalışabilmelidirler.

4. Bu sınavı izleyecek iki yıllık *kuramsal ve uygulamalı çeviri eğitimi* süresince, ilgili bilim dalının özellikleri de gözönünde bulundurularak hazırlanacak bir eğitim programının uygulanmasına özen gösterilmelidir. Bu eğitim programının uygulanması sürecinde de Türkiye'de var olan programların uygulayıcılarının zaman zaman bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunmaları da kurumların eşgüdümü açısından kaçınılmaz olmalıdır.

Ülkemizde var olan programlardaki uygulamalarda burada önerilen model arasındaki en belirgin farklılık; var olan programlarda uzmanlık dillerinden yapılacak çevirilere ağırlık verilmemesi ve öğrencilerin bireysel becerilerine uygun bilim dallarına ayrılmamalarıdır (Bkz.: Cemal 1993: 14). Bu durumda, öğrenciler hem yazın çevirisi hem de diğer uzmanlık alanlarının gerektirdiği dersleri, belli bir alanda uzmanlaşma ile doğrudan ilgisi olmamasına rağmen program gereği okumak zorunda kalmaktadırlar. Öğrenciyi belli bir uzmanlık dalında yetiştirmek yerine tüm alanlarda yetiştirmeye çalışmamızın doğal bir uzantısı olarak -diğer alanlarda olduğu gibi- çeviri eğitimden de en en iyimsel yaklaşımla bile istedik verim alınamamaktadır.

Bugün, iyi bir çevirmen yetiştirilebilmesi, uzmanlık alanının belirlenmesinin yanısıra, var olan programlardaki derslerin öğrencilerin en temel becerileri edinecekleri şekilde; ülkenin ve iş koşullarının gerektirdiği şekilde yeniden düzenlenmesi; bilgi yüklemesi yapılan derslerin programdan çıkarılması ve belki zorunlu durumlarda programa alınacak ortak derslerin tespitiyle mümkün olacaktır.

Uzmanlık alanı yeterlik sınavından sonra mesleki formasyona ağırlık verilmesi, bu programın hazırlanmasında öğrencinin kendine ayıracak vaktinin olmasına özen gösterilmesi, pratikte işe yaramayacak bilgi yüklemesinden kaçınılması gereklidir.

5. Hazırlanan programlarda bireysel farklılıklarla eğitimi verilen alanlara özgü özgün mesleki özellikler mümkün olduğunca gözönünde bulundurulmalı; öğrencilerin enerjilerini tüketmeden, ruh sağlıklarını bozmadan kişiliklerinin gelişmesine yardımcı olunmalıdır.

6. Varolan bölümlerde arzu edilen yeniden yapılanma sürecinde, yetişmiş öğretim kadrosunun kurulması da ayrı bir yazı ve tartışma konusunu oluşturmaktadır. İş piyasasının değişen, yenilikçi ortamında bireylerin devinim gösterebilmesi bilgili, çağdaş kadroların öğretici pozisyonuna da yansımaları bir ön koşul yapmaktadır. Bu bağlamda eğitimin usta - çırak ilişkisi boyutunun yanısıra, alanda uzman ve ünlü kişilerin formal eğitim ortamlarında öğrencilerle etkileşime sokulmaları, eğitimde bilimsel verilerin uygulanması, mezun olacak öğrencinin iş yaşamında başarılı olabilmesi için özel bir anlam ifade etmektedir.

7. Eşzamanlı ve artzamanlı çeviri eğitimi alan öğrencilerin mezun olmadan önce mutlaka belli bir süre uygulamanın içinde bulunmaları, çeşitli çeviri kuruluşlarıyla yapılacak işbirliği ile zorunlu hale getirilmelidir. Çünkü çeviri, yalnızca bir dilsel aktarım süreci değil, ama aynı zamanda bir yaşantı biçimi olarak algılanmalıdır. Bu aşamada öğrencinin daha formal eğitim ortamında mesleki deneyim kazanması sağlanabilir.

3. Sonuç

Ahmet Cemal'in de belirttiği gibi (1993: 16) eğitim, elbet usta yazın çevirmenliğinin tek kaynağı değildir ve resmi eğitim dışında da yetişmiş nice büyük sanatçı gibi, büyük ustalar bundan sonra da "resmi eğitim almaksızın" ortaya çıkabileceklerdir. Rastlantısal olan bu durumla yetinmemek, ülkemizin koşullarına uygun çağdaş, bilgili, ileri görüşlü, entellektüel insanların yer aldığı modern, çağdaş bir eğitim sisteminde sağlam bir kültür yapısına sahip, okuyan, düşünebilen ve düşündüklerini eyleme dönüştüren, estetik zevkler taşıyabilen insanları yetiştiren eğitim programları yoluya tüm öğretmenlerin kişisel egolardan uzak iş birliği ve uyumu içinde, başkalarının haklarına saygılı bireyler yetiştirebilmek umudunun eyleme dönüşmesi dileğiyle...

KAYNAKLAR

1. BOZTAŞ, İsmail: *Çeviri, Çeviride Eşdeğerlik ve Dilbilim*. Dilbilim 20. Yıl Yazıları, Ankara: Hacettepe İDB, 1992, s. 249-255.
2. CEMAL, Ahmet: *Öğretimde Amaç ve Araç Olarak Çeviri, Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 1978, s. 45-49.
3. CEMAL, Ahmet: *Yazın Çevirisi Eğitimi Üzerine Düşünceler*, Dilbilim Araştırmaları 1993, Ankara: Hitit Yay., 1993, s. 13-17.
4. DURMUŞOĞLU, Gül: *Karşılaştırmalı Metin Dilbilim ve Çeviri*, 1. Dilbilim Sempozyumu "Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını" (18-19 Haziran 1987), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1987, 60-63.
5. ERDEN, Aysu: *İleri Düzeyde Yabancı Dil Öğretimine Çevirinin Katkıları*. Dilbilim 20. Yıl Yazıları, Ankara: Hacettepe İDB, 1992, s. 256-267.

6. KARAYAZICI, N. Berrin: *Çeviri Ediminde Çevrilmezlik Sorununun Anlam Boyutu*. *Dilbilim* 20. Yıl Yazıları, Ankara: Hacettepe İDB, 1992, s. 268-272.
7. KOCAMAN, Ahmet: *Çağdaş Dilbilim ve Çeviri Kuramı*, *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi* 18, Bahar 1992, s. 29-34.
8. VARDAR, Berke: *Dilbilim Açısından Çeviri*, *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi* 11, Bahar 1990, s. 98-102.

EK 1

Almanca Çeviri Eğitimi Anabilim Dalı Beş Yıllık Programı

HAZIRLIK SINIFI

Dersin Adı	Saati	Kredisi
Almanca Dilbilgisi	6	6
Konuşma	4	4
Okuma-Yazma	4	4
Toplam	14	14

TEMEL ÇEVİRİ EĞİTİMİ (İki Yıllık Önlisans)

Dersin Adı	I. YARIYIL		II. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Türkçe Konuşma ve Sesbilgisi I - II	2	2	2	2
Modern Türkçenin Yapısı I - II	3	3	3	3
Genel Kültür Tarihi I II	2	2	2	2
Davranış Bilimlerine Giriş	3	3	3	3
Sosyolojiye Giriş	-	-	3	3
Daktilo ve Bilgisayar Bilgisi I - II	3	3	3	3
Kuramsal Çeviriye Giriş I	3	3	3	3
İleri Almanca I	4	4	4	4
Atatürk İlk. ve Ink. Tarihi	1	1	1	1
Seçmeli Ders:	2	2	2	2
Beden Eğitimi - Sanat Tarihi - Güzel Sanatlar (Resim, Heykel, Müzik, Halk Dansları)				
Toplam	23	23	25	25

Dersin Adı	III. YARIYIL		IV. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Türk Dili ve Edebiyatı	3	3	3	3
Türkçe Metin Okuma ve Biçem Bilg.	3	3	3	3
Genel Dilbilime Giriş I - II	2	2	2	2
Almanca Okuma ve Yazılı Anlatım	2	2	2	2
Almanca Çeviri Teknikleri	4	4	4	4
Almanca'nın Yapısı I - II	4	4	4	4
Atatürk İlk. ve Ink. Tarihi	1	1	1	1
Zorunlu Seçmeli Yabancı Dil	6	6	6	6
İngilizce - Fransızca - İtalyanca - Rusça				
Toplam	23	23	25	25

YAZIN ÇEVİRİSİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

Dersin Adı	V. YARIYIL		VI. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Karşılaştırmalı Dünya Yazını I - II	2	2	2	2
Çağdaş Türk Yazını I - II	2	2	2	2
Almanca - Türkçe Yazın Çevirisi	4	4	4	4
Türkçe - Almanca Yazın Çevirisi	4	4	4	4
Alm. ve Türk. Biçem Çalışmaları	2	2	2	2
Çeviri Eleştirisi I II	2	2	2	2
Bilimsel Araş. ve Rapor Yazma Tek.	2	2	2	2
Zorunlu Seçmeli Yabancı Dil	6	6	6	6
İngilizce - Fransızca - İtalyanca - Rusça				
Toplam	24	24	24	24

Dersin Adı	VII. YARIYIL		VIII. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Karşılaştırmalı Dünya Yazını	4	4	4	4
Almanca - Türkçe Yazın Çevirisi	4	4	4	4
Yazın Akımları	4	4	4	4
Edebiyat Eleştirisi	2	2	2	2
Çeviri Eleştirisi	2	2	2	2
Almanca Biçem Çalışmaları	2	2	2	2
Türkçe Biçem Çalışmaları	2	2	2	2
Zorunlu Seçmeli Yabancı Dil	6	6	6	6
İngilizce - Fransızca - İtalyanca - Rusça				
Toplam	26	26	26	26

KONFERANS ve UZMANLIK DİLLERİ BİLİM DALI

Dersin Adı	V. YARIYIL		VI. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Simultane Çeviri Teknikleri I - II	4	4	4	4
Konsekutif Çeviri Teknikleri I-II	4	4	4	4
Basın Dili Çevirisi	2	2	2	2
Yazın Çevirisi	2	2	2	2
Alm. ve Türk. Biçem Çalışmaları	2	2	2	2
Basın ve Halkla İlişkiler	2	2	-	-
Toplum Psikolojisi	-	-	2	2
Bilimsel Araş. ve Rapor Yazma Tek.	2	2	2	2
Zorunlu Seçmeli Yabancı Dil	6	6	6	6
İngilizce - Fransızca - İtalyanca - Rusça				
Toplam	24	24	24	24

Dersin Adı	VII. YARIYIL		VIII. YARIYIL	
	Saati	Kredisi	Saati	Kredisi
Simultane Çeviri Teknikleri I - II	4	4	4	4
Konsekutif Çeviri Teknikleri I-II	4	4	4	4
Uzmanlık Dilleri Çevirisi	2	2	2	2
Uluslararası İlişkiler	2	2	2	2
Alm. ve Türk. Biçem Çalışmaları	2	2	2	2
Eleştiri Kuramları	2	2	-	-
Zorunlu Seçmeli Yabancı Dil	6	6	6	6
İngilizce - Fransızca - İtalyanca - Rusça				
Toplam	22	22	20	20

EK 2**Çeviri Eğitimi Bölümü Almanca Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi
Anabilim Dalı Uzmanlık Bilim Dallarını Gösterir Şema**

4	Doktora	Doktora	Doktora
2	Bilim Uzmanlığı	Bilim Uzmanlığı	Bilim Uzmanlığı
2	Yazın Çevirisi Bilim Dalı	Uzmanlık Dilleri Yazın Çeviri (Tıp, Ekonomi, Hukuk vd.) Bilim Dalı	Artzamanlı ve Eşzamanlı Çeviri Bilim Dalı (Konferans Çevirmenliği)
Uzmanlık Alanı Yeterlik Sınavı			
2	TEMEL ÇEVİRİ EĞİTİMİ		
1	HAZIRLIK SINIFI		

Almanca Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Eğitimi Anabilim Dalı